

ŞUŞA ZƏFƏRİ

Kərimov Zakir Hafis oğlu
Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universitet
Zakir.Kerimov.1955@mail.ru

Açar sözlər:*erməni terroru, işğalçı, zəfər, təslim, imzalamaq*

Ötən əsrin sonlarında beynəlxalq aləmdə yaranan dəyişikliklərdən istifadə edən erməni millətçiləri Qərbdəki havadarları və Rusiyanın hərbi-siyasi elitesinin köməyi ilə “Böyük Ermənistan” ideyasını reallaşdırmaq üçün Şuşa şəhəri də daxil olmaqla, Yuxarı Qarabağı və ətrafındakı yeddi rayonu işğal etdilər. Qaradağlı, Xocalı və digər yaşayış məntəqələrində soydaşlarımıza qarşı etnik təmizləmə apardılar, onları terrora və genosidə məruz qoydular. Şuşanın işğalını “Dağlarda toy” əməliyyatı adlandırdılar. 28 il ərzində nə böyük dövlətlər, nə də beynəlxalq təşkilatlar haqq-ədaləti bərpa etmədilər. 27 sentyabr 2020-ci ildə başlayan 44 günlük Vətən müharibəsinin gedişində ordumuz Azərbaycan Respublikasının Prezidenti, Ali Baş Komandan İlham Əliyevin rəhbərliyi ilə erməni işğalı altındakı yaşayış məntəqələrimizi, həmçinin 8 noyabr 2020-ci ildə Şuşa şəhərini azad etdi. Şuşanın işğaldan azad edilməsində hərbcilərimizin göstərdiyi müstəsna qəhrəmanlıq nəinki xalqımızın, həm də dünyanın hərbi tarixinə qızıl hərflərlə yazıldı. Məhz Şuşa qalibiyyəti düşməni 2020-ci il 10 noyabr tarixli üçtərəfli kapitulyasiya bəyanatını imzalamağa məcbur etdi. Məqalədə Şuşanın düşməndən azad olunması əməliyyatı işıqlandırılmışdır.

ПОБЕДА ШУШИ

Закир Керимов

Ключевые слова:*армянский террор, оккупант, победа, капитуляция, подписать*

Воспользовавшись изменениями на международной арене в конце прошлого века, армянские националисты с помощью западных покровителей и военно-политической элиты России оккупировали Верхний Карабах и семь прилегающих к нему регионов, включая Шушу, для реализации идеи «Великая Армения». Оккупацию Шуши называли «свадьбой в горах». Они проводили этнические чистки против азербайджанцев в Гарадаглы, Ходжалы и других оккупированных населенных пунктах, подвергая их террору и геноциду. За 28 лет ни

крупные державы, ни международные организации не восстановили справедливость. В ходе 44-дневной Отечественной войны, которая началась 27 сентября 2020 года, наша армия под руководством Президента, Верховного Главнокомандующего Ильхама Алиева 8 ноября 2020 года освободила наши населенные пункты, а также Шушу. Исключительный героизм наших военнослужащих в освобождении Шуши от оккупации золотыми буквами вписан не только в военную историю нашего народа, но и в мире. Именно победа Шуши вынудила противника подписать заявление о капитуляции от 10 ноября 2020 года. В статье рассказывается об операции по освобождению Шуши.

VICTORY OF SHUSHA

Zakir Karimov

Keywords: *Armenian terror, occupier, victory, capitulation, sign*

Taking advantage of the changes in the international arena at the end of the last century, Armenian nationalists, with the help of Western patrons and Russia's military-political elite, occupied Nagorno Karabakh and seven surrounding regions, including Shusha, to realize the idea of a "Greater Armenia". The occupation of Shusha was called "wedding in the mountains". They carried out ethnic cleansing against Azerbaijan in Garadaghli, Khojaly and other occupied settlements, subjecting them to terror and genocide. For 28 years, neither major powers nor international organizations have restored justice. During the 44-day Patriotic War, which began on September 27, 2020, our army under the leadership of President, Supreme Commander-in-Chief Ilham Aliyev liberated our settlements, as well as Shusha on November 8, 2020. The exceptional heroism shown by our service men in the liberation of Shusha from occupation is written in golden letters not only in the military history of our people, but also in the world. It was the victory of Shusha that forced the enemy to sign the statement of capitulation dated November 10, 2020. The article covers the operation to liberate Shusha.

* * *

Azğınlaşmış düşmən işğal etdiyi torpaqlarımızla kifayətlənməyərək yeni torpaqlar işğal etmək üçün 27 sentyabr 2020-ci ildə Azərbaycan torpaqlarına soxuldu. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti, Ali Baş Komandan İlham Əliyev Vətəni müdafiə etmək, torpaqlarımızı işğaldan azad etmək üçün həmin gün xalqa müraciət edərək bildirdi ki, "biz haqq yolundayıq. Bizim işimiz haqq işidir, biz zəfər calaçağıq. Qarabağ bizimdir. Qarabağ Azərbaycandır!". Bir sıra təcili hərbi-siyasi tədbirlər həyata keçirildi. "Hərbi vəziyyət elan elan edilməsi

haqqında”, “Azərbaycan Respublikasında qismən səfərbərlik elan edilməsi haqqında”, “Hərbi vəziyyət dövründə komendant saatının tətbiq edildiyi ərazilərin komendantının təyin edilməsi haqqında” sərəncamlar verildi[2].

Tarixi Azərbaycan şəhəri, Qafqazın incisi və mədəniyyət beşiyi Şuşanın işğalını ermənilər Xocalı qətliamından dərhal sonra qarşıya qoyurlar. Hücüm əməliyyatın məsul olan qondarma Dağlıq Qarabağ Respublikası”nın müdafiə qüvvələrinin komandanı, “komandos” ləqəbli Arkadiy Ter-Tadevosyan və onun müavini Samvel Babayan Şuşanın ələ keçirilməsinə dair əməliyyat planı işləyib hazırlayırlar. Plan Ermənistanın müdafiə naziri Vazgen Sarkisyanə təqdim edilir. O isə planın yerinə yetirilməsinin son dərəcə qeyri-real, mümkün olmadığını bildirir, Şuşanın tutulması halında mütləq evlənəcəyini söyləyir. Beləliklə, əli dinc azərbaycanlıların qanına batmış ermənilər şəhərin işğalı ilə bağlı mərc gəlirlər. Şuşa tutulsa, 33 yaşlı müdafiə naziri evlənəcək, toy isə Şuşa dağlarında çalınacaq. Şuşanın işğalı ilə nəticələnmiş əməliyyatın adı-“Dağlarda toy” belə yaranır.

...1992-ci il mayın 8-də Şuşa tutulsada [1,329] V. Sarkisyan verdiyi sözü tutmur. O, baş nazir olarkən-27 oktyabr 1999-cü ildə, 40 yaşında Ermənistan parlamentində terror aktı nəticəsində qətlə yetirilərkən subay idi. Beləcə şəhər-qala olan Şuşanın işğalından 28 il ötdü... Ermənilər nə vaxtsa bunun bədalini ödəyəcəklərini ağılına belə gətirmirdilər. Amma ermənilərin dağlardakı toyunun yasa çevrilməsi zamanı gəldi.

44 günlük Vətən müharibəsinin gedişində şanlı ordumuzun sarsıdıcı zərbələri altında düşmən ordusu qorxu və səksəkə içində öz silahını və döyüş bayrağını atıb qaçmağa başladı[3]. Prezident İlham Əliyev “Əl-Ərəbiyyə” televiziya kanalına müsahibəsində qətiyyətlə bildirdi ki, “biz işğal olunmuş bütün ərazilərdə Azərbaycan bayrağını qaldıracağıq”[4].

Azərbaycan hərbi qüvvələri düşməyə ağır zərbələr vuraraq kəndləri, qəsəbələri, Cəbrayıl (04.10.2020), Füzuli (17.10.2020), Zəngilan (20.10.2020), Qubadlı (25.10.2020) şəhərlərini işğaldan azad etdi. Ordumuzun növbəti hədəfi Şuşa şəhəri idi. Şəhər Kiçik Qafqaz dağları silsiləsində dəniz səviyyəsindən 1420 metr yüksəklikdə yerləşən təbii qaladır. Üstəlik Ermənistan komandanlığı şəhərin müdafiəsinə xeyli canlı qüvvə və hərbi texnika cəlb etmişdi. Təcrübəli hərbi ekspertlər hərbi qüvvələrimizin şəhəri bir neçə aya, bəlkə də bir ilə ələ keçirəcəklərini proqnozlaşdırırdılar. Azərbaycan ordusu bu ehtimalları alt-üst etdi, şəhəri bir neçə günə azad etdi.

Ermənilər Şuşanın Azərbaycan xalqı üçün böyük tarixi, mənəvi-siyasi, mədəni və hərbi dəyərə malik olduğunu bilirdilər. Bu “çağrılmamış qonaqlar” evimizdə oturub bizi təhqir edir, aşağılayıcı hərəkətlər göstərirdilər. Televiziya və internet saytlarında Şuşaya başqa yerdən köçürülən ermənilərin mənzillərini nümayişdirirdilər. 2020-ci il aprelin 15-də oyuncaq “Dağlıq Qarabağ Respublikası” prezidenti seçkilərinin ikinci turunda “qalib” gəlmiş Araik Arutyunyan

üçün mayın 21-də təntənəli andiçmə mərasimi düzəldilər. Tədbirdə Ermənistanın baş naziri Nikol Paşinyan da daxil olmaqla, bu ölkənin ali rütbəli şəxsləri də iştirak etdilər. Şuşa şəhərində, Azərbaycan musiqisinin sədası altında yeyib- içdilər, sərxoş oldular, çalıb- oynadılar, yallı getdilər. Bunları da geniş şəkildə yaydılar. O qədər həyasızlaşdılar ki, oyuncaq “Dağlıq Qarabağ Respublikası”nın parlamentini də Şuşaya köçürməyi qərara alaraq, şəhərdə bunun üçün binada seçdilər. Artıq Azərbaycan xalqının səbr limiti bitmişdi. Ermənistan 1988-ci ildən bəri törətdiyi terrora, genosidə, sümürgəçiliyə görə cavab verməli idi.

Cəbrayıl şəhərindən irəliləyən Azərbaycanın hərbi qüvvələri oktyabrın ortalarında Hadrut qəsəbəsini ələ keçirərək şimala doğru irəlilədi, meşələri və dağ keçidlərini aşdı, Şuşa rayonu ərazisinə daxil oldu. Şuşa müharibənin başlanğıcından bəzən bombardman edilməsinə baxmayaraq yalnız 2020-ci il oktyabrın 29-dan şəhər yaxınlığında lokal döyüşlər başlandı. Ordumuz Çanaqçı kəndini işğaldan azad etdi, ardından da Şuşa-Laçın yolunun bir hissəsinə nəzarəti ələ keçirdi ki, erməni qüvvələri sonradan- 4 noyabrda yolu mülki vətəndaşların üzünə bağladı.

Azərbaycan ordu hissələrinin Şuşanın işğaldan azad edilməsi əməliyyatına general Hikmət Mirzəyev, polkovnik Zaur Məmmədov, polkovnik Tehran Mənsimov kimi cəsur zabitlərimiz başçılıq edirdi. Şuşada vuruşan işğalçı Ermənistan ordusuna MDB-nin keçmiş 366 polkunun rəislərindən olan, Xocalı cəlladı, Şuşanın işğalının fəallarından general-polkovnik Seyran Ohanyan və Argişti Kərəmyan başçılıq edirdi. S. Ohanyan Şuşanın “müdafiəsinə” başçılıq etmədiyini, şəxsi təşəbbüsü ilə döyüşdə iştirak etdiyini bildirmişdi. O, 2020-ci il noyabrın 5-də Azərbaycan ordusunun Şuşanı üç tərəfdən mühasirəyə aldığı üçün noyabrın 7-də şəhəri tərk etdiyini demişdi. Əslində isə əsir düşməmək üçün qaçmış, canlı qüvvə və hərbi-texniki üstünlüyə malik olan Azərbaycan ordusunun şəhərə yiyələndiyini qeyd etmişdi.

Erməni seperatçılarının bunu inkar etməsinə baxmayaraq, “Le Monde” qəzeti (Fransa), 6 noyabrda döyüşün Azərbaycanın lehinə keçdiyini xəbər verdi. Qəzet bildirdi ki, Şuşadan Stepanakert (Xankəndi) hospitalına gətirilən erməni hərbiçilərin ölüm və yaralıların incə tapança və süngü-bıçaq yarası almışdır.

Azərbaycan Xüsusi Təyinatlı Qüvvələri 7 noyabrda şəhərin qayıqlarına dırmaşaraq yüngül silah-sursatla (avtomat, süngü-bıçaq, qumbara və s.) Şuşaya daxil oldu. Onlar tezliklə erməni hərbi qüvvələrini şəhərdən qovdu və döyüşçü Səbuhi Abdullayev Şuşaya Azərbaycan bayrağını sancdı. Əslən Lerik rayonundan olan XTQ-nin zabiti Rəhimov Zaur Şirinbəy oğlu Şuşadan Respublika Prezidentinə şəhərin işğaldan azad edilməsi haqqında məruzə etdi: Yaşasın Cənab Ali Baş Komandan! Eşq olsun Azərbaycan xalqına! Qarabağ Azərbaycandır!

8 noyabrda Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Azərbaycan ordu hissələrinin Şuşanı işğaldan azad etdiyini bəyan etdi. Belə ki, 2020-ci il noyabrın 8-də Azərbaycan Respublikasının Prezidenti, Ali Baş Komandan İlham Əliyev və birinci xanım Mehriban Əliyeva əvvəlcə Fəxri Xiyabanda oldular. Prezident İlham Əliyev Ulu Öndər Heydər Əliyevin abidəsi önünə əklil qoydu. Azərbaycanın Dövlət Himni səsləndirildi. Prezident və xanımı görkəmli oftalmoloq-alim, akademik Zərifə Əliyevanın, görkəmli dövlət xadimi Əziz Əliyevin və tanınmış həkim-alim Tamerlan Əliyevin xatirələrini yad edib, məzarların üstünə gül dəstələri qoydular. Sonra Prezident və birinci xanım Şəhidlər xiyabanını ziyarət etdilər. Azərbaycanın suverenliyi və ərazi bütövlüyü uğrunda canlarından keçmiş qəhrəman Vətən övladlarının xatirəsini yad etdilər. Prezident İlham Əliyev "Əbədi məşəl" abidəsi önünə əklil qoydu. Azərbaycanın Dövlət Himni səsləndirildi. Sonra Prezident və Ali Baş Komandan xalqa müraciət etdi:

"...Mən bu gün, eyni zamanda, Ulu Öndər Heydər Əliyevin məzarını ziyarət etdim, onun ruhu qarşısında baş əydim. Ürəyimdə dedim, xəşbət adamam ki, ata vəsiyyətini yerinə yetirdim. Şuşanı azad etdik! Bu, böyük qələbədir! Gözün aydın olsun Azərbaycan! Gözünüz aydın Dünya azərbaycanlıları! Bu tarixi bir gündə Azərbaycan xalqına bu müjdəni vermək mənim həyatımda bəlkə də ən xoşbətgünlərimdən biridir.

Əziz Şuşa, sən azadsan!

Əziz Şuşa, biz qayıtmışıq!

Əziz Şuşa, biz səni dirçəldəcəyik!

Şuşa bizimdir! Qarabağ bizimdir! Qarabağ Azərbaycandır!

Lakin Ermənistan rəhbərliyi öz xalqını aldadaraq Şuşanın Azərbaycan qüvvələrinin ixtiyarına keçməsi faktını inkar edirdi. Ertəsi gün Azərbaycan Respublikası Müdafiə Nazirliyi Şuşadan videogörüntü yayımladı və Şuşanın tamamilə Azərbaycanın nəzarətində olduğunu təsdiqlədi. Elə həmin gün qondarma Dağlıq Qarabağ Respublikasının Prezident aparatı separatçı qüvvələrin Şuşaya nəzarəti itirdiyini etiraf etdi.

"Azərbaycan ordusu möhtəşəm əməliyyat keçirərək Şuşanı faktiki əlbəyaxa döyübdə götürdü", -bunu "Dojd" kanalına müsahibəsində Gürcüstanın keçmiş Prezidenti Mixail Saakaşvili söylədi. Xarici, hətta erməni mətbuatı etiraf etdi ki, azərbaycanlı döyüşçülər yaralananda belə dayanmır, yaralarını bağlayır, ağrıkəsici iynə vurub, yaralı yoldaşlarını da götürərək qalaya dırmanır, hücum edirdilər.

İsrail hərbi ekspertləri bildirlər ki, Şuşanı azad etməklə Azərbaycan ordusu dünya hərbi elmində yenilik etmişdir. Yüksəklik onun ətəklərindən başlanan hücumla tutulmuşdur.

Şuşada gedən döyüşlər haqqında erməni tərəfi saysız-hesabsız yalanlar uydurur, sonra özləri

də inkar edirdilər.Məsələn,erməni Kütləvi İnformasiya Vasitələri(KİV) şəhərin Azərbaycan ordusu tərəfindən fasiləsiz bombalandığını,raketlərlə vurulduğu xəbərini yayırdılar.Lakin şəhərdə dağıntıların çox cüzi olması bunun ağ yalan olduğunu göstərdi. Görünüryalan danışmaq ermənilərin xislətinə xasdır. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev şəhərdəki yalnız düşmən hərbi obyektlərini vurmağı əmr etdiyini etiraf etmişdir.Bu da şəhəri tamamilə dağılmaqdan hifzetmişdir.Orduumuzdan ən böyük “hədiyyəni” baş separatçı Araik Arutyunyan aldı.Onun and içdiyi bina hava zərbəsi ilə yerlə yeksan edildi.

Ermənistan hərbi-siyasi rəhbərliyi Şuşanın əldən getdiyini görüb Azərbaycan hərbiçilərini məhv etmək üçün bu şəhərə Rusiyanın onlara havayı “hədiyyə etdiyi”, dəhşətli dağıdıcı gücə malik “İskəndər” raketini atdılar.Bunu Ermənistan hərbi rəisliyi də təsdiq etdi.Hansı ki,bu silahı Rusiya Respublikamıza pulla satmaqdan imtina etmişdi. Ermənistan Müdafiə Nazirliyinin Hərbi Nəzarət idarəsinin başçısı Movses Akopyan demişdiki, II Qarabağ savaşında “İskəndər” raketindən istifadə edilmişdir,ancaq hansı istiqamətdə deyə bilmərəm.“Adekvat” ictimai-siyasi təşkilatının başçısı Artur Danielyan bildirib ki,2020-ci ilin noyabrın 7-də saat 9-da Ermənistan hərbiçiləri “İskəndər” raketini Şuşadakı Azərbaycan hərbi qüvvələrini məhv etmək üçün atmışlar.Lakin raket şəhər ətrafındakı erməni hərbiçilələrinin üzərinə düşərək onları məhv etmişdir.Qeyd etmək lazımdır ki,bu tip raketini Rusiya yalnız Ermənistana vermişdir.

Prezident İ.Əliyev 2010-cu il noyabrın 1-də Bakıda Dövlət Bayrağı Meydanının açılışında demişdir ki,gün gələcək Azərbaycan bayrağı işğal edilmiş torpaqlarda,o cümlədən Şuşada qaldırılacaq.2021-ci il yanvarın 14-də Prezident,Müzəffər Ali Baş Komandan Şuşada üçrəngli bayrağımızı qaldırdı.

Rusiyalı ekspert İ.Korotçenkonun fikrincə,Prezident İ.Əliyevin Şuşa səfəri çox önəmlidir və simvolik xarakter daşıyır:o,Şuşaya yalnız Prezident kimi deyil,həm də Ali Baş Komandan kimi səfər edib.Çünki Şuşanın alınması 44 günlük savaşın həlledici mərhələsidir.Məhz bundan sonra Ermənistan rəhbərliyi müqavimət göstərməyi əhəmiyyətsiz saydı və üçtərəfli kapitulyasiya bəyanatını imzalamaq məcburiyyətində qaldı.Rusiyalı hərbi ekspertə görə Şuşanın işğaldan azad edilməsi əməliyyatı Azərbaycanın hərbi strategiyasının triumfu,önəmli uğurudur. Azərbaycanın Xüsusi Təyinatlıları bu şəhəri gecə çətin dağ-meşə ərazisini keçərək,küçə döyüşlərində özlərindən sayca üstün olan erməni qüvvələrini darmadağın etməklə alıb.Bu amansız döyüşdə ermənilər mövqeləri buraxıb,qaçmağa məcbur edilib.Müasir standartlara görə böyük önəmdəşyan bu hərbi əməliyyat onun detallarını araşdırmağa borclu olan tarixçiləri gözləyir[11].

İşğaldan azad olunan Ağdam şəhərində olarkən Prezident İlham Əliyev Şuşa əməliyyatına toxunaraq demişdir: ”Biz ordumuzun döyüş potensialını gücləndirdik.Çünki tam aydın idi ki,təkcə silahlarla qələbə qazanmaq mümkün

deyil.Bayrağı qaldıran,bayrağı düşmənin mövqeyinə sancan,azad edilmiş torpaqlara sancan əsgərdir,zabıtdır.Bizim əsgər və zabıtlər aslan kimi vuruşdular...Biz qəhrəman əsgər və zabıtlərimiz hesabına qələbə qazanmışıq.

Təkcə Şuşanın işğaldan azad edilməsi əməliyyatı təminəm ki,tarixdə əbədi qalacaq.Demək olar ki,yüngül silahlarla dərədən,meşələrdən,dağlardan keçərək əlbəyaxa döyüşdə düşməni məhv etdik, Qarabağın tacı olan Şuşanı azad etdik”.

Belə faktlardan biri: sosial şəbəkələrdə qazi Alik Məmmədov Şuşanın necə alınması ilə bağlı paylaşımında bildirir: “Şuşaya kanatla qalxdıq,yarım metr qarda 14 saat kəşfiyyatdan sonra,400 nəfər o dağı dırmaşmalı idi.Bıçaq,tapança, “limonka” ilə döyüşə gedirdik...Azərbaycan əsgərini nə gözlədiyini hər biri bilirdi. 500 erməni dığasının biz daxil olan tərəfdə olduğu məlumatını əldə eləmişdik. Ən az sayda onlar bu tərəfdə yerləşmişdilər,başqa mövqelərində ağır artilleriya və canlı qüvvə sayı buradakından azı üç dəfə çox idi,çünki onlar bizim oradan,yollardan hücum edəcəyimizi güman etmirdilər.Heç bir insanın ağına gəlməyəcəyi sıldırımlara dırmaşıb,döyüşə artilleriyasız girəcəyini düşünmürdülər.Nəinki onların,heç kəsin ağına gəlməzdi ki,biz bıçaqla Şuşanı almağı düşünürük. Generalımızın – Hikmət Mirzəyevin düzgün döyüş tapşırığı,düzgün koordinatları olmasaydı məhv ola bilərdik.

Amma hərşey zərgər dəqiqliyi ilə ölçülüb-biçilmişdi.Biz qayalara dırmaşıb döyüşə girdik. Dəqiq deyə bilmərəm,təxminən 40-a yaxın erməniyə bıçaq salıb-çıxartmışam həmin hücum anı.Onların arasında düşən panika belə general tərəfindən hesablanmışdı,panika yaranan kimi tapşırıq əsasında hərəmiş dəstə-dəstə əks istiqamətlərdə dağılışdıq.Ermənilər artıq həyəcan və qorxudan özlərinə atəş açırdı.Onlar hətta öz əsgərlərinə belə inanmırdılar,yaxınlaşan erməni erməni vururdu,çünki onların formasında biz ola bilərdik.

Şuşa döyüşü bizim əzəmətimizi,gücümüzü,əsgərimizin qorxmazlığını onlara göstərdi.Onlar Şuşanı bir il dayanmadan müdafiə edə biləcəklə sayda silah-sursat və canlı qüvvə ilə təmin eləmişdi.Şuşa şəhidlərimizin qanı bahasına,kişiliyi,qorxmazlığı bahasına bir neçə saatda alındı”(10).

Deməli,Şuşaya ilk daxil olan xüsusi təyinatlılara döyüşdə digər hərbi hissələr, o cümlədən raket və artilleriya hissələri də kömək etmişdi.Çətin ərazidən və düşmənin gözləmədiyi istiqamətdən mühəndis qoşunları tərəfindən çəkilən dar,təhlükəli və keçilməsi böyük peşəkarlıq tələb edən dağ-meşə yolundan müvəffəqiyyətlə keçən özüyəriyə və reaktiv qurğular fasiləsiz,dəqiq və sərrast atəşlə hücum edən bölmələrimizə dəstək vermişdir.Azərbaycan Ordusunun Raket və Artilleriya qoşunlarının komandanı,general-mayor Ağamir Sultanov söyləmişdir ki,əməliyyat taktiki raket və reaktiv artilleriya divizionları kimi uzaq mənzilli raket sistemlərinin dəqiqatışları ilə düşmənin əməliyyat planlarını pozdu və onlar məğlubiyyətə düşər oldu[7].

Ermənilər Şuşanın itirilməsi ilə barışa bilmirdilər.Ermənistan 49-cu tank,8-ci motoatıcı briqadanı,6 və 7-ci alaylardan ehtiyatları çəlb etməklə

Xankəndi istiqamətindən əks-həmlə etməyə cəhd etdilər. Lakin raket artilleriya qoşun bölmələri Xankəndindən Şuşa istiqamətində yerləşən “Zapravka” deyilən ərazidə düşmənin əsas hissəsini darmadağın etdi. Bununla da düşmənin əks-həmlə əzmi qırıldı, boşa çıxdı[8].

Azərbaycan mənbələrinə görə ermənilər Şuşa döyüşlərində 400-800 nəfər canlı qüvvə itirmişdir. Rusiya mənbələrinə görə hər iki tərəfdən iki min nəfər hərbi öldürülmüşdür. Erməni mənbələrinə görə şəhərdən 4500 nəfər erməni əhalisi qaçmışdır.

Şuşanın alınması o qədər önəmli idi ki, Respublika Prezidenti İlham Əliyevin fərmanı ilə 26 noyabr 2020-ci ildə “Şuşanın azad olunmasına görə medal” təsis olundu. Prezidentin sərəncamı ilə 2020-ci il dekabrın 9-dan 30-dək 4646 nəfər döyüşçümüz, o cümlədən 29 dekabr 2020-ci il tarixli sərəncamı ilə generallar Hikmət Mirzəyev, Mayis Bərxudarov, Zaur Məmmədov, Kənan Seyidov, Ağamir Sultanov bu şərəfli medalla təltif olundular[16].

Respublika Prezidenti İlham Əliyevin 2020-ci il 3 dekabr tarixli “Azərbaycan Respublikasında Zəfər Gününün təsis edilməsi haqqında” sərəncamına əsasən Şuşanın azad olduğu gün-8 noyabr ölkəmizdə Zəfər Günü kimi qeyd olunacaqdır. Şuşanın işğaldan azad olunması ölkəmizdə ümumxalq sevincinə səbəb oldu.

2020-ci ilin dekabrın 28-də Şuşada Cıdır düzündə şəhərin sahibi olan azərbaycanlılar 28 illik ayrılıqdan sonra ilk konsert verdilər. Azərbaycan əsgərləri yallı getdilər. Hansı ki, bir qədər əvvəl burada Ermənistanın baş naziri Nikol Paşinyan sərxoş halda əlində şərab şüşəsi ermənilərlə birlikdə yallı getmiş və bunu nümayişkaranə şəkildə televiziya və sosial şəbəkələrə buraxmışdı.

İndi düşmən qüvvələr Azərbaycan ordusunun Şuşanın azad olunması uğrunda möhtəşəm qələbəsini kiçiltmək, əhəmiyyətini azaltmaq istəyirlər. Respublika Prezidenti İlham Əliyev bu barədə demişdir: “Baxın, görün erməni nümayəndələri və onların xaricdəki havadarları Şuşanın azad olunması ilə bağlı nələr deyirlər? Guya Şuşa bizə elə-belə verilib, döyüşlər getməyib, ermənilər Şuşanı tərk ediblər. Ağ yalandır! Bunu Prezident İlham Əliyev Aydın Kərimovü Prezidentin Şuşa rayonunda xüsusi nümayəndəsi təyin olunması ilə əlaqədar videoformatda qəbul edərkən deyib. Dövlət başçısı qeyd etdi ki, Şuşa əməliyyatı Azərbaycan xalqının qəlbində əbədi yaşayacaq. Şuşa uğrunda gedən döyüşlərdə şəhid olmuş qəhrəman övladlarımızın əziz xatirəsi qəlbimizdə əbədi yaşayacaq. Şuşanı azad edərkən Azərbaycan əsgər və zabitləri qəhrəmanlıq, peşəkarlıq, fiziki güc, yüksək milli ruh göstərib. O, Daşaltı və digər istiqamətlərdən sıldırım qayalardan qalxaraq, işğalçıları məhv edərək, Şuşanı azad edib, demək olar ki, əliyalın, əlində süngü, bıçaq, yüngül silah topa, tanka qarşı vuruşub. Şuşa əməliyyatında yüzlərlə işğalçı məhv edilib, onların sayını biz bilirik[13].

Şuşa uğrunda döyüşlərdə fədakarlıq göstərmiş bəzi Vətən oğulları haqqında qısaca məlumat :

Şuşa uğrunda döyüşdə müstəsna qəhrəmanlıq göstərmiş döyüşçülərdən biri Mehdi Yalçın oğlu Şıxəliyevdir (1996-2020). O, Hacıqabul rayonunda anadan olub, Xüsusi Təyinatlı Qüvvələrin hərbiçisi idi.

2016-cı Aprel döyüşlərinin iştirakçısı olan, İkinci Qarabağ savaşında ön cəbhədə döyüşən Mehdi düşmənin tankını, zirehli maşını, 70-dən canlı qüvvəsini məhv edib. O, Şuşaya qədər döyüşə-döyüşə gəlib. Şuşada əlbəyaxa döyüş zamanı bir neçə erməni hərbiçisini məhv edərək noyabrın 9-da qəhrəmancasına həlak olub [6].

Baş gizir Mehrab Niftəliyev Müdafiə Nazirliyinin Xüsusi Təyinatlı Qüvvələrinin 052 “Yaşma” hərbi hissəsində xidmət edirdi. Döyüşlərdəki cəsurluğuna görə dostları ona “Terminator” ləqəbi vermişdi. O, döyüşlərdə 100-ə yaxın düşmən əsgərini məhv edib. Ən böyük arzusu Şuşaya bayraq sancmaq idi. Bu məqsədlə əvvəlcədən üçrəngli milli bayrağımızı da almışdı. O, noyabrın 8-də Şuşa uğrunda döyüşlərdə həlak oldu. Vətənə üç övladı yadigar qaldı [9].

Babək rayonunun Cəhri kəndində doğulmuş Xansu Qurbanovun uşaqlıqdan arzusu adının Milli Qəhrəman Mübariz İbrahimovla yanaşı çəkilməsi olmuşdur. Atasız böyüyən, iki bacının bir qardaşı olan Xansu boya-başa çatdıqdan sonra hərbi xidmətə getmiş, tərxis olunduqdan sonra, Naxçıvan Xüsusi Təyinatlı Qüvvələrində çavuş rütbəsində xidmətə daxil olmuşdur. Vətən nüharibəsinin ilk günlərindən Qarabağda döyüşlərdə iştirak etmiş, Şuşaya ilk daxil olan döyüşçülərdən biri olmuşdu. Döyüş dostları ona cəsurluğuna görə “Ölümsüz” ləqəbi vermişdi. O, qələbəyə iki saat qalmış həlak oldu. Qəhrəman döyüşçü ölümündən sonra “Vətən uğrunda” və “Şuşanın azad olunmasına görə” medalı ilə təltif olundu [6].

Döyüş maşınının komandiri Rəşad Məmmədov 6 noyabr 2020-ci ildə Şuşa uğrunda döyüşdə maşının bütün heyəti ilə birlikdə həlak oldu. O, ölümündən sonra “Vətən uğrunda medalı” ilə təltif olundu.

Şuşa uğrunda savaşda azərbaycanlı döyüşçülər kütləvi şəkildə qəhrəmanlıq göstərirdilər. Şuşanın itirilməsini işğalçı ermənilər özləri üçün böyük zərbə sayırlar. Politoloq Vova Vardanov söyləyir ki, hərbi baxımdan və Dağlıq Qarabağ əhalisinin gələcək həyatda qalma perspektivləri üçün Şuşanı deyil, Stepanakerti (Xankəndi) təslim etmək daha doğru olardı. Laçın, Kəlbəcər, Mardakert (Ağdərə) və Şuşa bölgəsinin bir hissəsini, bu dağ ərazilərini özündə saxlayıb, düzənliklərdən uzaqlaşmaq və dağlara getmək lazım idi. Bu halda Qarabağın arxasında Ermənistan dayanacaqdı. Belə olan halda Qarabağda insanpərvərlikdən deyil, şəxsi maraqlar üzündə burda olan müttəfiqimiz Rusiyadan Ermənistan daha az asılı olardı [11].

Nəhayət, sübuta ehtiyacı olmayan bir faktı Ermənistanın baş naziri Nikol Paşinyan özü də etiraf etdi. 2021-ci il yanvarın 21-də Ermənistan parlamentində hökumət saatında çıxış edərkən deputatlara müraciətlə demişdir: “Yəni demək istəyirsiniz ki, 90 faiz azərbaycanlı əhaliyə malik Şuşa şəhəri erməni şəhəridir?”

[5].

Xalqımızın birliyi,mübarizliyi,ordumuzun gücü sizi hələ çox şeylərin: ərazi,mənəvi-maddi dəyərlərin Azərbaycana,onun xalqına məxsus olduğunu etiraf etməyə məcbur edəcək.

2021-ci il fevralın 26-da Xocalı soyqırımının 29-cu ildönümü günü, ölkə və əcnəbi mediya nümayəndələri ilə keçirilən görüşdə Respublika Prezidenti İlham Əliyev bildirdi ki, Şuşa başqa bir dastandır.Gələcəkdə məxfilik götürüləndən sonra bu möhtəşəm zəfər əməliyyatı haqqında hər şeyi biləcəksiniz[17].

Ədəbiyyat

1. Azərbaycan tarixi.Yeddi cildə, VII cild. Bakı,Elm,2003
2. “Azərbaycan” qəzeti,№198(8514),29 sentyabr 2020-ci il-Prezident İlham Əliyevin xalqa müraciəti.
3. “Azərbaycan” qəzeti 198(8514), 29 sentyabr 2020-cı il- Hərbi vəziyyət elan edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikasının Prezidentinin Fərmanı,27 sentyabr 2020 il.
4. “Azərbaycan” qəzeti 198(8514), 29 sentyabr 2020-cı il -Azərbaycan Respublikasında qismənsəfərbərlik elan edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin sərəncamı.28 sentyabr 2020-ci il.
5. “Azərbaycan” qəzeti 198(8514), 29 sentyabr 2020-cı il-Hərbi vəziyyət dövründə komendantsaatının tətbiq edildiyi ərazilərin komendantının təyin edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin sərəncamı,28 sentyabr 2020-ci il .
6. “Azərbaycan”qəzeti,№204(8520), 6 oktyabr 2020-ci il-“Biz işğal olunmuş bütün ərazilərdə Azərbaycan bayrağını qaldıracağıq”-Prezident İ.Əliyev “Əl-Ərəbiyyə” televiziya kanalına müsahibə,4 oktyabr 2020 –ci il.
7. “Azərbaycan”qəzeti,205 (85217), 7 oktyabr2020-ci il –Rəşad Baxşəliyev.Düşmən ordusu qorxu və səksəkə içində qaçır.
8. [https://az.wikipedia.org>wiki .Ermənistan parlamentinə silahlı hücum](https://az.wikipedia.org/wiki/.Ermənistan_parlamentinə_silahlı_hücum)
9. https://fr-fr.facebook/kriminal_press/videos/bu-da-son-şuşada-prezident-araik-arutyunyanin-andiçmə-mərasimi-keçirilib-millət/619437265326139; <https://bbc.com/azeri/region-52760511> paşinyanaraikin andiçmə mərasimində
10. <https+Nikol+pşinyanın+Şuşada> Rəqsi&ags=chore...69i57164538joj7&sourceid=chore

11. https://beu.edu.az/az/article/şuşa_şeheri/susa-seheri-işğaldan_--azad--540 edildi. Şuşa şəhəri işğaldan azad edildi!
12. <https://prezident.az/artikles/45756> Şuşanın işğaldan azad edilməsi ilə bağlı prezidentin çıxışı
13. <https://report.az/qarabag/prezident-ilham-eliyeb-susada-azerbaycan-bayragi-galdirib>;
14. <https://prezident.az/artikles45756>
15. Şuşa qazisi Alik Məmmədov. <https://www.facebook.com/permalink.php?id=411957319159>
16. https://apa.az/az_dagliq_qarabag/IqorKorotcenko-Dagliq-Qarabag-Azrbaycan-razisidir.Bu-mslbirdfilik-v-hmislik-baqlanib-collorredMUSAHIB-COLOR-617195
17. https://yensabah.az/susaninisqaldan-azad_edilməsi-xeberini-prezidentemeruze-eden-zabiti <https://www.adalet.az/mobil/204625> https://wikipedia.az/iki_Şuşanın_azad_olunmasına_görə_medalının_təsis_i
18. <https://presidentaz/artikles/48455> Azərbaycan Respublikasında Zəfər Gününün elan edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin sərəncamı
19. <https://modern.az/az/news271516> onlar –Susanın- azad olunmasına görə -medali- ilə təltif edildi
20. <https://prezident.az/articles/50738> 26 fevral 2021-ci il .Azərbaycan Respublikası Prezidenti İ.Əliyevin yerli və xarici media nümayəndələri ilə mətbuat konfransı
21. https://www.youtube.com/watch?_bcAT_S_c_iDODs 2020-cı il 26 dekabr Şuşada ilk konsert
22. <https://prezident.az/articlec/47685>
23. [https://az.wikipedia.org/wiki/müvəqqəti_xüsusi_idarəetmə_\(Qarabağ\)](https://az.wikipedia.org/wiki/müvəqqəti_xüsusi_idarəetmə_(Qarabağ))